

Status Quo Perundangan Majlis Penasihat Syariah dalam Kerangka Kerja Tadbir Urus Syariah bagi Sistem Perbankan Islam di Malaysia Selepas Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013

(The Legal Status Quo of Shariah Advisory Council in the Shariah Governance Framework for Islamic Banking in Malaysia Post Islamic Financial Services Act 2013)

MOHD IZZAT AMSYAR MOHD ARIF
RUZIAN MARKOM

ABSTRAK

Kerangka kerja tadbir urus syariah telah diwujudkan melalui akta regulatori perbankan Islam iaitu Akta Bank Negara Malaysia 2009 dan Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013. Ianya merupakan satu mekanisme yang penting bagi memastikan kelestarian pematuhan terhadap hukum syarak dalam setiap operasi sistem perbankan Islam. Selain itu, ianya berupaya menjamin kestabilan industri perbankan Islam di Malaysia disamping meningkatkan keyakinan para pemegang taruh. Majlis Penasihat Syariah ditubuhkan sebagai pihak yang berautoriti tunggal bagi memastikan hukum syarak bagi semua persoalan syariah dalam operasi dan fasiliti perbankan Islam. Bertitik tolak dari itu, artikel ini cuba mengenengahkan status quo perundangan Majlis Penasihat Syariah setelah melalui beberapa fasa perundangan negara. Untuk tujuan ini, kerangka kerja tadbir urus akan dianalisa sesuai dengan konsep pematuhan syariah dalam pengoperasian perbankan Islam. Selain dari itu, keputusan kes dan pindaan perundangan juga akan dikaji dalam memperkukuhkan status quo perundangan Majlis Penasihat Syariah.

Kata kunci: Majlis Penasihat Syariah; Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013; tadbir urus syariah; sistem perbankan Islam.

ABSTRACT

The Shariah governance framework for Islamic banking resulted from the enactment of Central Bank Act 2009 and Islamic Financial Services Act 2013. It is an important mechanism for ensuring compliance with the Shariah requirements in the operations of Islamic banking. In addition, it seeks to ensure the stability of the Islamic banking industry in Malaysia as well as increase the confidence of stakeholders. Shariah Advisory Council was established as the sole authoritative body in decisions making relating to Shariah issues in Islamic banking operation and facilities. In conjunction with that, the article will enhance the legal status quo of the Shariah Advisory Council after going through several phases of law. In achieving the objective of the article, the Shariah Governance Framework was analysed coherent with the requirements of Shariah compliance in banking operations. Besides, decisions of the courts and relevant legal amendments was examined in strengthened the legal status quo Syariah Advisory Council.

Keywords: Shariah Advisory Council; Islamic Financial Services Act 2013; shariah governance; Islamic banking system

PENDAHULUAN

Di Malaysia, operasi perbankan Islam mulai beroperasi sebagai alternatif bagi tuntutan keperluan kewangan khususnya bagi umat Islam apabila Akta Bank Islam 1983 dikanun dan dikuatkuasakan.¹ Akta ini antara lainnya merupakan undang-undang regulotari yang memberi kebenaran pelesenan bagi institusi perbankan Islam yang pertama di negara ini iaitu Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) yang ditubuhkan pada 5 Julai 1983.² Melihat kepada kerancakan industri perbankan Islam sebagai refleksi permintaan yang tinggi oleh

para pelanggan perbankan termasuk daripada golongan bukan Islam terhadap produk perbankan yang berasaskan kontrak patuh syariah, Akta Bank dan Institusi-Institusi Kewangan 1989 telah dipinda dengan memasukkan seksyen 124 yang membolehkan sistem perbankan Islam dilaksanakan di bank-bank konvensional. Dengan peruntukan akta tersebut, bank-bank konvensional dibenarkan untuk menawarkan fasiliti perbankan Islam dengan mewujudkan Skim Jendela Perbankan Tanpa Faedah.³

Sehingga kini, *status quo*⁴ perundangan bagi sistem perbankan Islam di Malaysia adalah dikawal selia oleh

Akta Bank Negara 2009 (ABNM 2009), Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013 (memansuh dan menggantikan Akta Bank Islam 1983) dan juga Akta Perkhidmatan Kewangan 2013 (memansuh dan menggantikan Akta Bank dan Institusi-Institusi Kewangan 1989). Pada tahun 2017, terdapat 16 buah institusi perbankan Islam (pemilikan tempatan dan asing)⁵ yang sedang beroperasi di Malaysia dan telah dilesenkan oleh Bank Negara Malaysia di bawah peruntukan Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013. Selain daripada itu, terdapat 2 buah institusi perbankan Islam antarabangsa yang diberi lesen untuk menjalankan perniagaan perbankan Islam di negara ini. Tambahan kepada jumlah ini, terdapat sebuah bank komersial iaitu United Overseas Bank (UOB) yang menjalankan perniagaan perbankan Islam secara 'jendela' di bawah peruntukan seksyen 15 Akta Perkhidmatan Kewangan 2013. Selain itu, kini terdapat 6 institusi kewangan pembangunan yang menjalankan kegiatan perbankan Islam. Institusi-institusi ini telah didaftarkan melalui Akta Institusi Kewangan Pembangunan 2002 (Akta 618).⁶ Jumlah institusi perbankan Islam ini dijangka akan meningkat pada masa yang akan datang berasaskan kepada polisi keterbukaan Bank Negara Malaysia yang diamalkan ketika ini.⁷

Bagi merealisasikan hasrat kerajaan Malaysia untuk mempromosikan Malaysia sebagai pusat kewangan Islam antarabangsa,⁸ sistem tadbir urus syariah bagi perbankan Islam telah dipautkan kepada platform perundangan yang kukuh supaya industri ini sentiasa maju ke hadapan, kompeten dan berdaya saing dalam memenuhi keperluan kewangan para pelanggan di institusi perbankan. Sebagai pelengkap kepada sistem tadbir urus syariah tersebut, Majlis Penasihat Syariah di peringkat Bank Negara Malaysia telah ditubuhkan pada tahun 1996.⁹ Seiring dengan peredaran masa dan perubahan landskap perbankan Islam, kuasa dan peranan Majlis Penasihat Syariah terus diperkemaskan melalui Akta Bank Negara Malaysia 2009 dan Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013. Majlis Penasihat Syariah berfungsi sebagai sebuah badan yang berautoriti bagi menyelaras dan membuat satu ketetapan piawaian fasiliti perbankan Islam dan mengawalselia untuk memastikan pematuhan syariah dalam keseluruhan operasi dan aktiviti di institusi-institusi perbankan Islam. Kini, ianya diakui sebagai sebuah pihak berkuasa tunggal bagi pemastian hukum syarak bagi tujuan perniagaan perbankan Islam.¹⁰

KERANGKA TADBIR URUS SYARIAH BAGI PERBANKAN ISLAM

Frasa tadbir urus syariah merupakan istilah perbankan moden yang tidak ditemui dalam mana-mana makalah fiqh klasik. Analisa terhadap *Governance Standard No 1-5 (AAIOFI 2005 a-e)* yang dikeluarkan oleh Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAIOFI)¹¹ juga mendapati bahawa ianya tidak mengemukakan definisi yang khas bagi istilah tadbir

urus syariah ini. Namun, Islamic Financial Services Board (IFSB)¹² yang mengeluarkan *Guiding Principles on Syariah Governance System in Institutions Offering Islamic Financial Services (IFSB-10)*, telah memberikan takrifan kepada istilah tersebut iaitu:

satu set susunan institusi dan organisasi di mana institusi-institusi kewangan Islam memastikan penyeliaan, dan pengawalan yang bebas dan berkesan berhubung pematuhan syariah dalam mana-mana pengumuman, sebaran maklumat dan laporan semakan pematuhan syariah dalaman.

AKTA PERKHIDMATAN KEWANGAN ISLAM 2013

Di Malaysia, Akta Perkhidmatan Kewangan Islam (APKI) 2013 yang menggantikan Akta Bank Islam 1983 juga tidak mengemukakan definisi yang jelas tentang terminologi tadbir urus syariah ini. Bahkan tiada definisi mengenainya ditemui dalam *Syariah Governance Framework* yang dikeluarkan oleh Bank Negara Malaysia. Namun begitu, Penggal 2 tentang Tadbir Urus Syariah APKI 2013 telah menggambarkan hubungan saling kaitan aspek tadbir urus syariah dengan aspek pematuhan syariah. Seksyen 28(2) jelas memberi maksud pematuhan terhadap resolusi dan keputusan yang ditetapkan oleh Majlis Penasihat Syariah sahaja dianggap mematuhi syariah. Seksyen 30 hingga 36 APKI 2013 telah memperuntukkan aturan mengenai proses tadbir urus syariah bagi memastikan aspek pematuhan syariah tercapai, iaitu; penubuhan jawatankuasa syariah di setiap institusi perbankan Islam yang dilesenkan,¹³ pelantikan anggota jawatankuasa syariah,¹⁴ kewajipan jawatankuasa syariah dan anggotanya,¹⁵ pemberhentian sebagai anggota jawatankuasa syariah,¹⁶ notis pemberhentian sebagai anggota jawatankuasa syariah,¹⁷ maklumat untuk diberikan kepada jawatankuasa syariah,¹⁸ dan perlindungan bersyarat serta kewajipan kerahsiaan.¹⁹ Selain itu, *Syariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions (IFIs) (SGF) 2010* menjelaskan tentang komponen jawatankuasa syariah iaitu merangkumi, *syariah advisory*, *syariah review*, *syariah audit*, *syariah risk management* dan *syariah research*.²⁰

Melalui penelitian terhadap definisi yang diberikan oleh IFSB serta analisis peruntukan-peruntukan APKI 2013 dan *Syariah Governance Framework for Islamic Financial Institutions (IFIs) (SGF) 2010* Bank Negara Malaysia, kajian ini merumuskan bahawa sistem tadbir urus syariah adalah suatu mekanisme yang paling utama dan penting bagi memastikan kelestarian pematuhan terhadap hukum syarak dalam setiap operasi sistem perbankan Islam. Sistem tadbir urus syariah merupakan pengharmonian daripada dua konsep yang saling berkaitan iaitu falsafah tadbir urus korporat yang baik dan juga konsep patuh syariah (*syariah compliance*). Prinsip tadbir urus korporat merupakan prinsip yang bersifat umum manakala konsep patuh syariah adalah

merupakan prinsip asas yang utama bagi membolehkan aktiviti-aktiviti perbankan Islam beroperasi di institusi-institusi perbankan Islam.

Penggubalan Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013 bagi menggantikan Akta Bank Islam 1983 telah memperjelaskan lagi posisi Malaysia sebagai sebuah negara yang melaksanakan sistem dwi-perbankan (*dual banking system*); iaitu Islam dan konvensional. Secara berperingkat, bermula dengan hanya menawarkan perkhidmatan perbankan Islam sebagai tambahan perniagaan konvensional, sebilangan besar bank konvensional akhirnya telah menukar operasi mereka kepada bank Islam secara sepenuhnya.²¹ Semua institusi perbankan Islam diwajibkan oleh APKI 2013 untuk menubuhkan jawatankuasa syariah masing-masing. Seksyen 30-38 APKI 2013 menjelaskan tentang peranan jawatankuasa syariah tersebut yang antara lainnya adalah untuk memastikan segala operasi perbankannya sentiasa mematuhi syariah. Selain daripada itu, seksyen 58 ABNM 2009 menetapkan bahawa sekiranya keputusan yang dibuat oleh jawatankuasa syariah tersebut adalah berbeza dengan keputusan yang dibuat oleh Majlis Penasihat Syariah, keputusan Majlis Penasihat Syariah adalah yang terpakai.

APKI 2013 telah menyediakan platform undang-undang yang lebih kukuh bagi sistem tadbir urus syariah dengan menyediakan hukuman moneter yang lebih tinggi. Seksyen 65 APKI 2013 telah menetapkan fungsi dan kewajiban ahli lembaga pengarah untuk mengambil kira apa jua keputusan jawatankuasa syariah bagi isu-isu syariah yang berhubungan dengan perjalanan perniagaan, hal ehwal atau aktiviti institusi perbankan Islam tersebut. Sekiranya terdapat individu yang gagal mematuhi apa jua piawaian yang ditentukan oleh Majlis Penasihat Syariah, merujuk kepada peruntukan seksyen 29(1) APKI 2013, boleh disabitkan kesalahan dengan hukuman penjara selama tempoh tidak melebihi lapan tahun atau didenda tidak melebihi dua puluh lima juta ringgit atau kedua-duanya.

PRINSIP TADBIR URUS SISTEM PERBANKAN ISLAM

Dalam konteks tadbir urus syariah, fokus utama adalah mengetahui segala sesuatu yang berkaitan tentang aspek 'tadbir urus' serta hubungannya dengan 'syariah.' Antara kaedah bagi memperoleh kefahaman tentang kedua-dua aspek ini ialah dengan menganalisis definisi setiap terminologi yang berkaitan serta membuat penilaian terhadap garis panduan yang telah dirangka dan dikeluarkan oleh badan-badan piawaian yang ada.

Terminologi tadbir urus syariah merupakan istilah moden yang tidak ditemui dalam mana-mana risalah klasik. Ironinya, *Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions* (AAIOFI)²² juga tidak mengemukakan definisi khusus bagi istilah ini dalam 'Governance Standard No 1-5 (AAIOFI 2005 a-e).' Namun

begitu, *Islamic Financial Services Board* (IFSB)²³ telah mengambil langkah yang progresif dengan memberikan takrifan kepada istilah tadbir urus syariah melalui 'Guiding Principles on Syariah Governance System in Institutions Offering Islamic Financial Services (IFSB-10),' iaitu 'satu set susunan institusi dan organisasi di mana institusi-institusi kewangan Islam memastikan penyeliaan, dan pengawalan yang bebas dan berkesan berhubung pematuhan syariah dalam mana-mana pengumuman, sebaran maklumat dan laporan semakan pematuhan syariah dalaman.' Secara tuntas, definisi yang diberikan memperuntukkan bahawa sistem tadbir urus syariah adalah suatu mekanisme yang penting bagi memastikan kelestarian prinsip-prinsip muamalat untuk diterapkan dan dilaksanakan dalam sistem perbankan Islam. Rumusnya, takrifan yang dikemukakan ini merangkumi tiga komponen utama iaitu;

1. Satu set susunan institusi dan organisasi yang merujuk kepada lembaga syariah yang berkaitan dengan institusi kewangan Islam tersebut termasuk unit audit dalaman dan divisyen syariah;
2. Penyeliaan, dan pengawalan yang bebas dan berkesan yang mencerminkan aspirasi sistem tadbir urus syariah untuk mewujudkan mekanisme-mekanisme yang cekap dan efisien ke arah pematuhan syariah secara sempurna. Aspek kebebasan merupakan komponen utama dalam sistem tadbir urus korporat yang baik
3. Pengumuman, sebaran maklumat dan laporan semakan pematuhan syariah dalaman. Ini melibatkan keseluruhan sistem tadbir urus syariah yang merangkumi kedua-dua aspek *ex ante* dan *ex post* rangka kerja pematuhan syariah.²⁴

Daripada definisi yang dikemukakan, adalah didapati bahawa sistem tadbir urus syariah merupakan pengharmonian daripada dua konsep yang saling berkaitan iaitu falsafah tadbir urus korporat yang baik dan juga konsep patuh syariah. Prinsip tadbir urus korporat merupakan prinsip yang bersifat umum dan boleh dilaksanakan bagi kebanyakan bank-bank konvensional manakala konsep patuh syariah adalah merupakan prinsip asas yang utama bagi membolehkan aktiviti-aktiviti perbankan Islam beroperasi di institusi-institusi perbankan Islam.

Pelaksanaan tadbir urus syariah mementingkan prinsip-prinsip ketelusan, keadilan akauntabiliti dan kebebasan. Penerapan prinsip ini dalam tadbir urus institusi boleh memberi impak kepercayaan kepada masyarakat khususnya para pelanggan perbankan Islam dan pemegang-pemegang saham terhadap industri perbankan Islam.²⁵ Amalan in telah ditekankan oleh Gabenor Bank Negara Malaysia yang ketujuh, Tan Sri Zeti Akhtar Aziz (2000-2016);²⁶

Ciri utama sistem kewangan Islam terletak pada nilai etika yang tinggi yang menyokong tadbir urus dan operasi perniagaan kewangan Islam. Dengan perkembangan industri tersebut yang

sangat pesat dan dengan persekitaran yang menjadi semakin kompleks dan lebih mencabar, merealisasikan sistem kewangan yang mantap dan berdaya tahan memerlukan wujudnya satu struktur tadbir urus yang kukuh bagi institusi kewangan Islam. Pada asasnya, cabaran yang dihadapi adalah untuk mengembangkan strategi yang akan menggalakkan pelaksanaan amalan tadbir urus korporat yang mantap dan efektif yang juga menyokong inovasi dan operasi perniagaan. Perkara penting dalam visi bersama ini adalah untuk mewujudkan rangka kerja tadbir urus yang komprehensif bagi institusi kewangan dan untuk merangka strategi pelaksanaan Islam yang sesuai yang mampu memenuhi keperluan industri yang dinamik di samping meningkatkan keyakinan dan kestabilan dalam sistem kewangan Islam.

Prinsip yang dinyatakan di atas adalah nilai-nilai universal yang diserapkan sebagai asas sistem tadbir urus syariah kerana Islam menyokong sepenuhnya kesemua bentuk tadbir urus yang positif dan konsisten dengan prinsip Islam.

KETELUSAN

Ketelusan membawa maksud keadaan atau sifat yang terus terang dan tiada hal yang tersembunyi atau disangsikan.²⁷ Prinsip ini wajib diaplikasikan ketika pendedahan maklumat dalam laporan-laporan bagi aktiviti dan operasi perbankan Islam seperti laporan prestasi kewangan.²⁸ Sebagai contoh, maklumat lanjut, terperinci dan menyeluruh berkenaan status kontrak-kontrak dalam produk perbankan harus disertakan dalam laporan dengan jelas. Sebaliknya apa jua unsur yang tidak sekata termasuk permasalahan yang wujud dalam amalan sesuatu produk perbankan Islam tidak wajar disembunyikan. Ketelusan maklumat juga penting dalam operasi perbankan khususnya bagi memastikan para pelanggan perbankan Islam, mendapatkan maklumat yang jelas dan tepat berkenaan produk perbankan yang ditawarkan kepada mereka. Penggalakan aspek ketelusan yang lebih meluas dan penzahiran pada tahap yang lebih tinggi untuk menangani ketidakseimbangan maklumat bagi pihak berkepentingan yang berlainan dalam struktur urus niaga kewangan Islam yang berbeza-beza, yang seterusnya memudahkan disiplin pasaran untuk berfungsi dengan berkesan.²⁹ Ini adalah penting bagi pemegang akaun pelaburan yang berupaya mempengaruhi institusi kewangan Islam sekiranya mereka mempunyai maklumat yang cukup tentang strategi pelaburan dan hasil pelaburan, serta kadar pulangan yang diguna pakai. Sebagai contoh terdapat pegawai institusi perbankan Islam yang tidak telus dalam menjelaskan akad yang berkaitan.³⁰ Ini juga termasuk dalam memberi pendidikan kepada para pelanggan berhubung isu sesetengah produk perbankan Islam dikatakan mahal kerana kadar keuntungan tetap tidak seperti kadar faedah konvensional yang berubah-ubah mengikut pasaran.

KEADILAN

Perkataan ‘adil’ berasal daripada bahasa Arab yang telah diserap ke dalam bahasa Melayu. Literalnya, ianya bermaksud tepat dalam pertimbangan dan berlawanan dengan kezaliman.³¹ Menurut perspektif fiqh, fiqh keadilan merujuk kepada kesaksamaan, keseimbangan dan meletakkan sesuatu pada tempatnya.³² Institusi-institusi perbankan Islam bertanggungjawab untuk mencapai maqasid al syariah bagi mewujudkan keadilan sosial dan ekonomi dalam penggunaan dan pengagihan harta.³³ Konsep keadilan dalam Islam merupakan konsep yang paling hampir dengan takwa dalam agama Islam.³⁴ Ia juga merupakan fundamental yang membezakan antara sistem perbankan Islam dan konvensional. Amalan faedah atau riba di bank-bank konvensional dilihat sebagai zalim kerana ianya merupakan penindasan berbentuk kapitalis yang mencengkam khususnya bagi golongan yang kurang mahupun yang tidak berkemampuan. Rangka kerja tadbir urus perlu mengambil kira peranan yang berbagai-bagai yang dimainkan oleh institusi perbankan Islam dan memberi layanan yang adil kepada semua pihak berkepentingan yang berkenaan, termasuk pemegang saham minoriti dan pemegang akaun pelaburan.³⁵ Melalui prinsip keadilan, setiap entiti termasuk lembaga-lembaga syariah (sama ada dalaman atau luaran) wajar diletakkan pada tempatnya yang sesuai bagi mengoptimalkan peranan yang harus dimainkan. Kegagalan berlaku adil akan menjejaskan prestasi sesebuah institusi perbankan.

AKAUNTABILITI

Akauntabiliti adalah sifat tanggungjawab terhadap sesuatu tindakan atau keputusan yang dikeluarkan berserta kesediaan untuk memberikan penjelasan dan justifikasi.³⁶ Rangka kerja tadbir urus syariah harus menetapkan fungsi setiap komponen dan struktur bagi memastikan akauntabiliti setiap bidang kuasa dengan pembahagian kuasa yang sesuai untuk mengelakkan kemungkinan wujudnya konflik kepentingan. Nilai akauntabiliti berkait rapat dengan nilai integriti. Integriti termasuk kejujuran adalah inti pati rangka kerja tadbir urus bagi urus niaga kewangan Islam yang banyak bergantung pada hubungan kepercayaan. Kepentingan nilai teras ini jelas disebut di dalam al-Quran dan al-Sunnah. Institusi perbankan sebagai pengguna dan orang ramai harus bertindak secara jujur dan berakauntabiliti untuk manfaat semua pihak berkepentingan. Aplikasi nilai akauntabiliti dalam perbankan Islam semasa dapat dilihat melalui justifikasi iaitu, Majlis Penasihat Syariah bukan sahaja mengemukakan sesuatu resolusi sahaja bagi suatu isu syariah yang dikemukakan kepadanya bahkan aspek penghujahan, pendalilan dan kaedah yang terpakai juga terkandung dalam resolusi syariah yang dikeluarkan.

KEBEBASAN

Islamic Financial Service Board (IFSB) memberikan penekanan dan fokus terhadap kepentingan unsur kebebasan instrumen pemantauan melalui definisi tadbir urus syariah yang diutarakan iaitu; ianya merupakan satu set aturan organisasi dan institusi bagi memberikan jaminan kebebasan pengawasan dan pemantauan yang efektif dalam memastikan pematuhan syariah terhadap sistem perbankan Islam.³⁷ Semasa melaksanakan tugas masing-masing, setiap ahli Majlis Penasihat Syariah perlu sentiasa mempunyai tahap moral dan intelek yang tinggi serta kebebasan profesional. Prinsip kebebasan ini wajib terlaksana dalam semua situasi tidak terikat kepada mana-mana pihak atau kejadian, Kebebasan profesional yang dimaksudkan adalah, suatu kemampuan untuk membuat satu keputusan yang wajar tentang sesuatu perkara setelah dilakukan pertimbangan selayaknya dengan mengambil kira semua aspek termasuk maklumat-maklumat dan pandangan-pandangan yang relevan, tanpa dipengaruhi atau campur tangan daripada pihak pentadbir mahupun sesiapa pun.³⁸

Walaupun tadbir urus syariah boleh dikatakan sebagai baru dalam bidang perbankan Islam, pelaksanaannya boleh dilihat sejak era permulaan Islam lagi melalui amalan *hisbah*. *Hisbah* berperanan sebagai sistem pengawasan atas landasan *amar makruf nahi mungkar*,³⁹ terhadap sesebuah negara, masyarakat, institusi, organisasi dan individu supaya perbuatan yang bercanggah dengan syarak dapat dicegah dan dihindari.⁴⁰ Pelaksanaan *hisbah* bermula dalam bentuk amalan sebagaimana yang dilaksanakan oleh Rasulullah SAW.⁴¹ Konsep *hisbah* berkembang melalui seiring dengan perkembangan, pembesaran dan perluasan pemerintahan Islam menjadi sebuah badan, jabatan dan akhirnya diinstitusikan ke dalam sistem pentadbiran Islam. Ini menggambarkan inspirasi dan pelaksanaan *hisbah* dilakukan secara sistematik dalam sesebuah pengurusan dan pentadbiran Islam.

KONSEP PEMATUHAN SYARIAH

Konsep pematuhan syariah bagi keseluruhan operasi termasuk fasiliti perbankan yang ditawarkan merupakan asas utama sektor perbankan Islam. Ianya merupakan suatu garis pemisah yang membezakan antara sistem perbankan Islam dengan perbankan konvensional. Dalam industri perbankan Islam di negara ini, aspek pematuhan syariah ini boleh dilihat melalui dalam tiga fasa; peringkat pembangunan produk, semasa aplikasi produk di institusi perbankan Islam dan penguatkuasaan dan penyelesaian pertikaian bagi kes yang melibatkan fasiliti perbankan.⁴² Majlis Penasihat Syariah ditubuhkan oleh kerajaan Malaysia dan diletakkan di bawah struktur pentadbiran Bank Negara Malaysia. Lazimnya sebagaimana yang diamalkan oleh kebanyakan negara, ianya berperanan

sebagai autoriti pemastian hukum syarak tertinggi dalam bidang perbankan Islam dan mensasarkan usaha pengharmonian dan penyeragaman amalan syariah.⁴³

Terminologi patuh syariah merujuk kepada kepatuhan institusi-institusi perbankan Islam terhadap tatacara dan prinsip-prinsip muamalat dalam mengoperasikan aktiviti-aktiviti perbankan Islam.⁴⁴ Bank-bank Islam merupakan institusi kewangan Islam yang dioperasikan seiring dan sejajar dengan kehendak syarak, khususnya berkenaan dengan tatacara muamalat di dalam Islam.

Sebab utama kewujudan terminologi patuh syariah dalam konteks industri perbankan Islam boleh dirujuk melalui sejarah perkembangan bank-bank Islam. Sistem Perbankan Islam mulai dilaksanakan di Malaysia, Indonesia bahkan di mana-mana negara sekalipun, adalah bertitik tolakkan daripada kesedaran dan kemahuan masyarakat Islam khususnya, bersama-sama dengan pihak berwajib (kerajaan) yang ingin membebaskan diri daripada segala sistem perbankan yang terpalit dengan najis riba dan prinsip-prinsip konvensional. Oleh yang demikian, terdapat desakan dalaman yang kuat bagi mengalihkan keseluruhan aktiviti perbankan yang didasari oleh al-Quran dan al-Sunnah. Justeru, adalah jelas bahawa, konsep dan prinsip patuh syariah adalah tunjang yang menjadi tulang belakang pelaksanaan sistem perbankan Islam. Kini, setelah sistem perbankan Islam berjaya mendapat tempat dalam negara yang membolehkannya beroperasi dengan lancar, jaminan kepada pematuhan terhadap syariah dari seluruh aspek perjalanan aktiviti perbankan Islam termasuk pengelolaan dana para pelanggan oleh pihak institusi terlibat, adalah suatu yang amat penting yang tidak boleh dipandang ringan sama sekali. Implikasi ketidakpatuhan apa jua aktiviti perbankan Islam terhadap hukum syarak adalah; risiko perundangan termasuk hukuman denda dan penjara.⁴⁵ serta risiko terhadap reputasi kepada perbankan Islam.⁴⁶ Satu kajian terperinci telah dijalankan oleh Chapra dan Ahmad berhubung perkara tersebut.⁴⁷ Tinjauan dilakukan ke atas 463 orang pelanggan bank-bank Islam (sebagai responden) dari 14 buah institusi perbankan Islam di Bahrain, Bangladesh dan Sudan. Kajian tersebut telah membawa kepada suatu penemuan bahawa sejumlah 288 orang iaitu 62% responden memberikan respon bahawa akan memindahkan dananya ke bank Islam yang lain jika sama ada diyakini ataupun dikhuatiri berlakunya pelanggaran syariah (berlawanan kepada prinsip pematuhan syariah) dalam operasi bank Islam. Dapatan kajian ini menunjukkan bahawa aspek pematuhan terhadap prinsip syariah perlu menjadi fokus yang utama dan diberi penekanan secara berterusan kepada institusi perbankan Islam kerana ia mempengaruhi pilihan pelanggan dalam memilih bank Islam yang memenuhi kehendak dan keperluan mereka. Pematuhan menyeluruh terhadap prinsip Syariah memperkukuhkan keyakinan masyarakat dan pasaran kewangan terhadap kredibiliti operasi kewangan Islam.

STATUS QUO PERUNDANGAN MAJLIS PENASIHAT SYARIAH

Sejak Majlis Penasihat Syariah ditubuhkan pada tahun 1996, pelbagai perubahan dari aspek undang-undang perbankan Islam telah berlaku. Keadaan ini telah meletakkan kedudukan Majlis Penasihat Syariah di dalam beberapa fasa berbeza.⁴⁸ Sungguhpun begitu, pada hari ini, status quo kedudukan perundangan Majlis Penasihat Syariah telah diunggulkan sebagai badan syariah yang berautoriti tertinggi dan tunggal melalui penggubalan dan pelaksanaan Akta Bank Negara Malaysia (ABNM) 2009.

KUASA MAJLIS PENASIHAT SYARIAH SEBAGAI BADAN TERTINGGI DALAM AKTA BANK NEGARA 2009

ABNM 2009 telah memperuntukkan kuasa perundangan kepada Bank Negara Malaysia untuk menubuhkan suatu autoriti syariah tertinggi iaitu Majlis Penasihat Syariah bagi pemastian hukum syarak di dalam bidang operasi perbankan Islam. Bahkan dalam menjalankan peranan statutorinya, kuasa Majlis Penasihat Syariah telah dipertingkatkan dan dinaik taraf kerana ianya berhak untuk menentukan tatacaranya sendiri.⁴⁹ Pindaan ini adalah selaras dengan peruntukan kuasa legislatif yang memberi kuasa kepada Parlimen untuk menggubal undang-undang dibawah perenggan 4(k) dan bersama perenggan 7(j) Senarai 1 – Senarai Persekutuan Jadual Kesembilan Perlembagaan Persekutuan. Dengan kata lain, Parlimen telah menggubal ABNM 2009 yang memperuntukkan kuasa kepada Bank Negara untuk menubuhkan Majlis Penasihat Syariah.

Peruntukan-peruntukan seksyen 51 sehingga 58 ABNM 2009 adalah mengenai autoriti yang diturunkan oleh Parlimen kepada Majlis Penasihat Syariah. Antara tanggungjawab yang ditaklifikan kepada badan syariah induk ini sebagaimana diperuntukkan dalam seksyen 52 ABNM 2009 adalah pemberian mandat yang penuh kepadanya untuk melaksanakan peranan statutorinya sebagai sebuah badan yang berfungsi untuk memastikan kelangsungan sistem perbankan Islam di negara ini agar selari dengan kehendak dan prinsip-prinsip syarak. Peruntukan ini selari dengan seksyen 28 APKI 2013 iaitu, dalam segala keputusan Majlis Penasihat Syariah berkenaan dengan operasi perbankan Islam adalah disifatkan sebagai pematuhan kepada syariah. Dengan erti kata yang lain, Majlis Penasihat Syariah merupakan pakar yang diberikan kuasa menentukan piawaian untuk menyelaraskan hukum syarak yang akan terpakai dalam industri perbankan Islam di negara ini.⁵⁰

Kuasa Majlis Penasihat Syariah juga diperkukuhkan di sisi undang-undang melalui seksyen 56 ABNM 2009 yang menyatakan bahawa, kesemua isu syariah dalam mana-mana kes perbankan Islam, mahkamah atau penimbang tara wajib sama ada; mengambil kira mana-

mana keputusan Majlis Penasihat Syariah yang telah disiarkan; atau merujukkan persoalan syariah tersebut kepada Majlis Penasihat Syariah untuk keputusannya. Selain daripada mahkamah dan penimbang tara, Bank Negara dan institusi-institusi perbankan Islam juga dikehendaki oleh APKI 2013 untuk merujuk atau mendapatkan nasihat kepada Majlis Penasihat Syariah mengenai perkara-perkara yang berhubungan dengan perniagaan perbankan Islam terutamanya yang menghendaki penentuan hukum syarak.⁵¹ Secara amalan di Malaysia, setiap keputusan Majlis Penasihat Syariah dikeluarkan dalam bentuk Resolusi Syariah yang disiarkan dalam laman sesawang rasmi Bank Negara. Oleh yang demikian, resolusi syariah sebagai keputusan Majlis Penasihat Syariah, adalah mengikat semua pihak terutamanya mahkamah, penimbang tara, Bank Negara dan institusi-institusi perbankan Islam merujuk kepada seksyen 57 ABNM 2009 dan seksyen 28 APKI 2013.

KEPUTUSAN KES BERKAITAN KUASA MAJLIS PENASIHAT SYARIAH

Selain daripada analisa terhadap peruntukan undang-undang di atas, kajian terhadap kes-kes perbankan Islam pasca ABNM 2009 mendapati bahawa keputusan kehakiman yang diputuskan oleh mahkamah telah menjadikan kedudukan perundangan Majlis Penasihat Syariah semakin kukuh. Mahkamah Rayuan dalam kes *Bank Islam Malaysia Bhd v Lim Kok Hoe & Anor* memutuskan bahawa mahkamah sivil di negara ini perlu mengambil notis kehakiman bahawa Majlis Penasihat Syariah di bawah naungan Bank Negara Malaysia telah menjalankan kewajipan statutorinya untuk memastikan operasi bank Islam berada di dalam lingkungan prinsip-prinsip Islam.⁵² Dalam para 33 kes tersebut, hakim merujuk kepada penghakiman Hakim Suriadi dalam kes *Arab-Malaysian Merchant Bank Bhd v Silver Concept Sdn Bhd*.⁵³

...not every presiding judge is a Muslim, and even if so, may not be sufficiently equipped to deal with matters, which ulama' take years to comprehend.

Justeru itu, hakim-hakim dalam mahkamah sivil tidak perlu membuat keputusan untuk membuat deklarasi sama ada perkara tersebut menurut agama Islam atau sebaliknya memandangkan ia memerlukan pertimbangan oleh alim ulama yang berkelayakan dalam bidang jurisprudens Islam. Dalam sistem perbankan Islam di Malaysia, ahli-ahli Majlis Penasihat Syariah diiktiraf oleh statut sebagai individu yang pakar, layak dan berkredibiliti untuk membuat pemastian hukum syarak bagi sesuatu isu syariah.⁵⁴ Senada dengan penghakiman kes ini, dalam kes *CIMB Bank Bhd v LCL Corp Bhd & Anor*, Hakim Dato' Asmadi menyatakan:⁵⁵

There was no direct authority on point, which had been decided by our Courts or Courts of similar jurisdictions. Therefore, I

viewed this a good case of referral to the Syariah Advisory Council of Bank Negara Malaysia ("SAC") for the said SAC's ruling as provided under section 56(1) (B) of the Central Bank Act 2009. As there is already a legal structure established by the Central Bank Act 2009 to ensure the banking business in Malaysia is regulated within the boundaries and/or ambit approved by the Religion of Islam, this matter was referred to the SAC on 11th November 2013 for its views and/or ruling from the Islamic perspective (see *Bank Islam Malaysia Berhad v Lim Kok Hoe* [2009] 6 MLJ 839.

Selain daripada itu, pada tahun 2015, Hakim Wong Kian Kheong dalam kes *Bank Kerjasama Rakyat Malaysia Bhd lwn Brampton Holdings Sdn Bhd* menegakkan:⁵⁶

...[30] a court cannot simply decide that an Islamic financing facility is not syariah compliant. The court should be guided by the advice and ruling of the Syariah Advisory Council. Accordingly, the defendant cannot merely allege that the Islamic Financing Facility is illegal and unenforceable in this case. The defendant should have obtained advice or ruling from the Syariah Advisory Council as to whether the Islamic Financing Facility in this case has complied with syariah or otherwise.

Keabsahan seksyen 56 dan 57 ABNM 2009 telah diuji melalui kes *Mohamed Alias Ibrahim lwn RHB Maybank Berhad*.⁵⁷ Peruntukan akta ini telah dicabar kerana didakwa bercanggah dengan Perkara 4(1) dan 121(1) Perlembagaan Persekutuan. Memandangkan subjek yang dicabar dalam kes ini mampu memberi impak yang serius terhadap industri perbankan Islam di Malaysia, mahkamah dengan persetujuan pihak-pihak, telah menjemput Pejabat Peguam Negara dan Bank Negara Malaysia sebagai *amicus curie*⁵⁸ untuk mengajukan pandangan mereka berhubung perkara tersebut. Dalam maklum balas *amicus curie* berhujah bahawa peruntukan yang dipersoalkan telah digubal menurut perenggan 4(k) kepada Senarai I dalam Senarai Persekutuan kepada Jadual Kesembilan Perlembagaan Persekutuan. Lantaran itu, Hakim Zawawi Salleh telah memutuskan bahawa Seksyen 56 dan 57 ABNM 2009 yang dipersoalkan merupakan adalah undang-undang persekutuan sah yang digubal oleh Parlimen. Ini adalah kerana daripada perspektif kedudukan Majlis Penasihat Syariah dalam kerangka perundangan Malaysia, dilihat bahawa Parlimen berdasarkan peruntukan kuasa kepadanya oleh Perenggan 4(k) Perlembagaan Persekutuan, telah mewakili kuasa kepada Majlis Penasihat Syariah apabila ABNM 2009 dikanunkan. Oleh yang demikian, Majlis Penasihat Syariah ini telah diletakkan pada kedudukan yang betul lagi tepat bagi membolehkannya menjalankan peranan statutorinya.

Isu mengenai bidang kuasa Majlis Penasihat Syariah ini boleh dianggap sebagai selesai apabila mahkamah rayuan dalam kes *Tan Sri Abdul Khalid bin Ibrahim lwn Bank Islam Malaysia Bhd*⁵⁹ telah bersetuju dengan penghakiman kes *Mohamed Alias Ibrahim lwn RHB Maybank Berhad*. Oleh yang demikian, berdasarkan prinsip duluan kehakiman, maka status keputusan mahkamah rayuan ini kekal melainkan diubah oleh

mahkamah yang setaraf atau yang lebih tinggi; iaitu mahkamah persekutuan.⁶⁰ Dalam kes tersebut juga, mahkamah memutuskan bahawa Majlis Penasihat Syariah merupakan satu-satunya pakar perundangan Islam yang dilantik melalui peruntukan Akta Parlimen bagi memastikan hukum berkenaan hukum syarak. Tiada keterangan pakar lain boleh dibawa dan dikemukakan oleh pihak-pihak yang bertelingkah ke dalam perbicaraan mahkamah bagi mencabar resolusi-resolusi yang diputuskan oleh Majlis Penasihat Syariah.

KESIMPULAN

Sebagai rumusan, kajian mendapati bahawa Majlis Penasihat Syariah telah diletakkan di tempat yang betul bagi membolehkannya menjalankan peranan statutorinya sebagai institusi yang penting dalam sistem tadbir urus syariah bagi industri perbankan Islam di Malaysia. Kedudukan Majlis Penasihat syariah diperkukuhkan melalui peruntukan ABNM 2009 dan APKI 2013. ABNM 2009 telah mewajibkan mahkamah, penimbang tara, Bank Negara mahupun institusi perbankan Islam untuk membuat rujukan dan mendapat nasihat Majlis Penasihat Syariah bagi sebarang isu syariah yang timbul. Jawapan kepada rujukan isu tersebut dijawab oleh pihak Majlis Penasihat Syariah dalam bentuk resolusi syariah yang bersifat mengikat pihak-pihak yang terlibat. Kes-kes perbankan Islam pasca ABNM 2009 dan APKI 2013 juga dilihat menyebelahi dan memperteguhkan lagi kedudukan Majlis Penasihat Syariah dalam sistem tadbir urus perbankan Islam dan perundangan negara.

NOTA

- ¹ Sila lihat keputusan Muzakarah Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia. *Hukum bermuamalat dengan Bank-Bank Perdagangan*. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-kebangsaan/hukum-bermuamalat-dengan-bank-bank-perdagangan> [16 Februari 2015]
- ² Abdul Halim. 2006. *Undang-Undang Muamalat & Aplikasinya Kepada Produk-Produk Perbankan Islam*. Universiti Kebangsaan Malaysia: Selangor. hlm 217. Sila lihat juga Bank Islam Malaysia Berhad. 1994. *Islamic Banking Practice: From The Practitioner's Perspective*. BIMB: Kuala Lumpur. hlm 153.
- ³ El Tiby, Amr Mohamed. 2011. *Islamic Banking: How to Manage Risk and Improve Profitability*. John Wiley & Sons Inc: New Jersey. hlm. 22.
- ⁴ Status quo berasal daripada terma Latin iaitu; *in statu quo res erant ante bellum* yang bermaksud keadaan semasa sebelum berlakunya perubahan. Perkataan status quo boleh ditafsirkan sebagai situasi dan keadaan semasa yang sedang berlaku atau berlangsung.
- ⁵ Bank Negara Malaysia. 2017. List of Licenced Banking Institutions in Malaysia <http://www.bnm.gov.my/index.php?ch=li&cat=islami&type=IB&fund=0&cu=0> [26 Mei 2017]
- ⁶ Malaysia International Islamic Financial Centre. http://www.mifc.com/index.php?ch=menu_know_ibt_ib&pg=menu_know_ibt_ib_list [10 November 2012]
- ⁷ Attorney-General's Chambers. 2013. Official Portal e-Federal Gazetted. [http://www.federalgazette.agc.gov.my/output/pub_20110510_bank%20islam%20yang%20lesen%20telah%20dikeluarkan%20kepada%20\(e-warta\)1.pdf](http://www.federalgazette.agc.gov.my/output/pub_20110510_bank%20islam%20yang%20lesen%20telah%20dikeluarkan%20kepada%20(e-warta)1.pdf) [8 Jun 2013]

- ⁸ Seksyen 60 Akta Bank Negara 2009.
- ⁹ Bank Negara Malaysia. 2010. Resolusi Syariah dalam Kewangan Islam: Majlis Penasihat Syariah Bank Negara Malaysia (2010-2011). http://www.bnm.gov.my/guidelines/05_syariah/cir_012_3.pdf [7 Jun 2013]
- ¹⁰ Seksyen 51 Akta Bank Negara 2009.
- ¹¹ *Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions* (AAIOFI) ditubuhkan pada tahun 1991 dan berpusat di Bahrain. Ia merupakan satu organisasi antarabangsa yang berperanan dalam pembangunan dan penerbitan piawaian untuk industri kewangan Islam global. Sehingga kini, AAIOFI telah berjaya mengeluarkan 94 piawaian dalam bidang syariah, perakaunan, audit, etika dan pentadbiran. Walaupun tidak mempunyai kuasa mengikat (binding power), namun piawaian-piawaiannya diterima oleh bank-bank pesat di kebanyakan negara sama ada sebagai satu asas mandatori atau rujukan garis panduan.
- ¹² Islamic Financial Services Board (IFSB) ditubuhkan secara rasmi pada 3 November 2002 dan memulakan operasi pada 10 Mac 2003 berpangkalan di Kuala Lumpur. IFSB merupakan satu badan penetapan piawaian antarabangsa yang konsisten dengan prinsip-prinsip syariah bagi pengawalseliaan dan regulatori bagi memastikan kelestarian dan kestabilan perkhidmatan kewangan Islam termasuk perbankan, takaful dan pasaran modal. Di sisi perundangan, piawaian yang disediakan IFSB tidak mempunyai kuasa mengikat (binding power), sehubungan itu, ianya bertindak sebagai satu cadangan untuk dilaksanakan.
- ¹³ Seksyen 30 Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013.
- ¹⁴ Seksyen 31 Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013.
- ¹⁵ Seksyen 32 Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013.
- ¹⁶ Seksyen 33 Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013.
- ¹⁷ Seksyen 34 Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013.
- ¹⁸ Seksyen 35 Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013.
- ¹⁹ Seksyen 36 Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013.
- ²⁰ Bank Negara Malaysia. 2010. Syariah Guideline Framework. http://www.bnm.gov.my/guidelines/05_syariah/02_Syariah_Governance_Framework_20101026.pdf [13 Mei 2015]
- ²¹ Sudin Haron & Wan Nursufiza Wan Azmi. 2009. *Islamic Finance and Banking System: Philosophies, Principles & Practices*. Shah Alam, Selangor: McGraw-Hill (Malaysia) Sdn Bhd. hlm. 73-80.
- ²² *Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions* (AAIOFI) ditubuhkan pada tahun 1991 dan berpusat di Bahrain. Ia merupakan satu organisasi antarabangsa yang berperanan dalam pembangunan dan penerbitan piawaian untuk industri kewangan Islam global. Sehingga kini, AAIOFI telah berjaya mengeluarkan 94 piawaian dalam bidang syariah, perakaunan, audit, etika dan pentadbiran. Walaupun tidak mempunyai kuasa mengikat (binding power), namun piawaian-piawaiannya diterima oleh bank-bank pesat di kebanyakan negara samada sebagai satu asas mandatori atau rujukan garis panduan.
- ²³ *Islamic Financial Services Board* (IFSB) ditubuhkan secara rasmi pada 3 November 2002 dan memulakan operasi pada 10 Mac 2003 berpangkalan di Kuala Lumpur. IFSB merupakan satu badan penetapan piawaian antarabangsa yang konsisten dengan prinsip-prinsip syariah bagi pengawalseliaan dan regulatori bagi memastikan kelestarian dan kestabilan perkhidmatan kewangan Islam termasuk perbankan, takaful dan pasaran modal. Di sisi perundangan, piawaian yang disediakan IFSB tidak mempunyai kuasa mengikat (binding power), sehubungan itu, ianya bertindak sebagai satu cadangan untuk dilaksanakan.
- ²⁴ Zulkifli Hasan. 2012. *Syariah Governance In Islamic Banks*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd. hlm. 45-46.
- ²⁵ Sekreter. 2013. Importance of Transparency in Islamic Finance. <https://journal.ibsu.edu.ge/index.php/jbm/article/download/511/445> [13 Februari 2017]
- ²⁶ Ucapan Tan Sri Zeti Akhtar Aziz. 2005. Peningkatan dan Keberkesanan Tadbir Urus Korporat dalam Industri Perkhidmatan Kewangan Islam. Persidangan Lembaga Perkhidmatan Kewangan Islam Yang Kedua, Doha, 24 Mei 2005.
- ²⁷ Pusat Rujukan Persuratan Melayu. 2008. Kamus Dewan Keempat. <http://prpm.dbp.gov.my/Search.aspx?k=perihal.&d=10> [17 Januari 2017]
- ²⁸ Sekreter. 2013. Importance of Transparency in Islamic Finance. <https://journal.ibsu.edu.ge/index.php/jbm/article/download/511/445> [13 Februari 2017]
- ²⁹ Inti pati Ucapan Tan Sri Zeti Akhtar Aziz. 2005. Peningkatan dan Keberkesanan Tadbir Urus Korporat dalam Industri Perkhidmatan Kewangan Islam. Persidangan Lembaga Perkhidmatan Kewangan Islam Yang Kedua, Doha, 24 Mei 2005.
- ³⁰ Merujuk pengalaman pengkaji yang membuat pembiayaan peribadi *Bai Bi Thaman Ajil* di Bank Rakyat cawangan Bandar Baru Bangi pada 15 Mac 2016. Pegawai bank yang menguruskan transaksi lahanya memberi arahan untuk menandatangani dokumen-dokumen yang berkaitan dan enggan menjelaskan secara terperinci berhubung kepada akad tersebut. Ini termasuk isu kenapa pembiayaan peribadi harus melibatkan urusan 'jual beli.'
- ³¹ Hailani Muji Tahir. 1974. *Konsep Bank Islam: Perbandingan dan Pelaksanaan*. Bangi: Jabatan Syariah UKM. hlm. 75.
- ³² Mustafa Daud. 1991. *Tamadun Islam*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributions Sdn Bhd. hlm. 440.
- ³³ Engku R. Adawiyah. 2013. Maqasid syariah dan produk kewangan patuh syariah dalam sektor pengurusan dana islam. http://irep.iium.edu.my/35511/1/produk_patuh_syariah_dalam_sektor_pengurusan_dana_islam_%26_maqasid_syariah.pdf [15 Disember 2016].
- ³⁴ Al-Quran. Al-Maidah: 8.
- ³⁵ Ucapan Tan Sri Zeti Akhtar Aziz. 2005. Peningkatan dan Keberkesanan Tadbir Urus Korporat dalam Industri Perkhidmatan Kewangan Islam. Persidangan Lembaga Perkhidmatan Kewangan Islam Yang Kedua, Doha, 24 Mei 2005.
- ³⁶ Pusat Rujukan Persuratan Melayu. 2008. Kamus Dewan Edisi Keempat. <http://prpm.dbp.gov.my/Search.aspx?k=akuntabiliti> [10 Januari 2017]
- ³⁷ *Islamic Financial Services Board* (IFSB) adalah organisasi antarabangsa yang ditubuhkan pada 3 November 2002 di Kuala Lumpur, Malaysia yang berfungsi bagi merumuskan infrastruktur dan piawaian instrumen kewangan Islam. Organisasi ini menetapkan piawaian antarabangsa di bidang perkhidmatan kewangan Islam untuk mendorong dan meningkatkan perkembangan dan kestabilan industri kewangan Islam.
- ³⁸ Islamic Financial Services Board. 2009. Guiding Principles on Syariah Governance Systems for Institutions Offering Islamic Financial Services. <http://www.ifsb.org/standard/IFSB-10%20Syariah%20Governance.pdf> [27 Mei 2014]
- ³⁹ Al-Quran. Ali-Imran. 3: 110.
- ⁴⁰ Azrin Ibrahim. 2015. Kepentingan Hisbah dan Amalannya Di Malaysia. *Jurnal Islam dan Masyarakat Kontemporari* Bil. 11 2015 (Edisi Khas). hlm. 27.
- ⁴¹ Radwan, 'Abd al-Hasib. 1990. Dirasat fi alHisbah min al Nahiyatayn al Tarikhiyat wa al Fiqhiyat. Kaherah: Al Matba'at al Islamiyyat al Hadithat. hlm. 35.
- ⁴² Sherin Kunhibava. 2015. Ensuring Shariah Compliance at The Courts and The Role of The Shariah Advisory Council in Malaysia. [2015] 3 *MLJ* xxi. hlm. 1.
- ⁴³ Zulkifli Hasan. 2012. *Syariah Governance In Islamic Banks*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd. hlm. 59-60.
- ⁴⁴ Muhammad Syafie Antonio. 1999. *Bank Syariah Bagi Banker dan Praktisi Keuangan*. Tazkia Institute: Jakarta. hlm. 12.
- ⁴⁵ Seksyen 259 Akta Perkhidmatan kewangan Islam 203 menetapkan bentuk hukuman kepada pesalah yang melakukan kesalahan bagi mana-mana peruntukan dalam akta tersebut iaitu penjara di antara 1 hingga 10 tahun atau denda di antara RM5 juta hingga RM50 juta atau kedua-dua sekali.
- ⁴⁶ Engku Rabiah Adawiyah. 2012. *Syariah & Non-Syariah Compliant Products*. Seminar on Islamic Banking and Finance: The Importance of Syariah Governance In Islamic Finance, Putrajaya, 1 November.

- ⁴⁷ Chapra & Ahmed Habib. 2002. Corporate Governance in Islamic Financial Institutions. Occasional Paper No. 6, (Islamic Research and Training Institute/Islamic Development Bank, Jeddah.
- ⁴⁸ Diolah daripada Abdul Hamid Mohamad. 2012. The Syariah Advisory Council's Role in Resolving Islamic Banking Disputes in Malaysia: A Model to Follow? <https://tunabdulhamid.me/2013/02/postscript-to-shariah-advisory-councils-role-in-resolving-islamic-banking-disputes-in-malaysia-a-model-to-follow/> [7 April 2013]. Sila lihat juga Zulkifli Hasan. 2008. Shari'ah and Legal Issues In Al-Bay' Bithaman Ajil Facility In The Case of Arab-Malaysian Finance Bhd v Taman Ihsan Jaya Sdn Bhd & Ors [2008] 5 MLJ. <http://zulkiflihasan.files.wordpress.com/2008/05/bba-in-msian-court2.pdf> [18 September 2012]
- ⁴⁹ Seksyen 51(2) Akta Bank Negara 2009.
- ⁵⁰ Ruzian Markom & Noor Inayah Yaakub. 2013. Litigation as Disputes Resolution Mechanism in Islamic Finance: Malaysian Experience. *European Journal of Law and Economics*. hlm. 5.
- ⁵¹ Seksyen 55 Akta Bank Negara 2009.
- ⁵² [2009] 6 MLJ 839.
- ⁵³ [2005] 5 MLJ 210.
- ⁵⁴ Seksyen 53 Akta Bank Negara Malaysia 2013.
- ⁵⁵ Rujuk penghakiman dalam para 83 kes *CIMB Bank Bhd v LCL Corp Bhd & Anor* [2015] 8 MLJ 832.
- ⁵⁶ *Bank Kerjasama Rakyat Malaysia Bhd lwn Brampton Holdings Sdn Bhd* [2015] 4 CLJ 635.
- ⁵⁷ [2011] 4 CLJ 654.
- ⁵⁸ *amicus curie* merujuk kepada rakan mahkamah yang menawarkan pendapat-pendapat pakar berhubung sesuatu isu.
- ⁵⁹ [2013] 3 MLJ 269.
- ⁶⁰ Rujuk kepada Hakim Rohana Yusuf dalam para 25 penghakiman kes *Bank Islam Malaysia Bhd v Azhar Bin Osman* dan lain, "*Stare decisis* adalah satu perkataan undang-undang dalam bahasa Latin, yang digunakan dalam common law untuk menerangkan tanggapan bahawa keputusan mahkamah yang dahulu mesti diterima sebagai mengikat menurut undang-undang kes."
- RUJUKAN
- Akta Bank Islam 1983.
- Akta Bank Negara Malaysia 2009.
- Akta Perkhidmatan Kewangan 2013.
- Akta Perkhidmatan Kewangan Islam 2013.
- Abdul Halim. 2006. *Undang-Undang Muamalat & Aplikasinya Kepada Produk-Produk Perbankan Islam*. Universiti Kebangsaan Malaysia: Selangor.
- Abdul Hamid Mohamad. 2012. The Syariah Advisory Council's Role in Resolving Islamic Banking Disputes in Malaysia: A Model to Follow? <https://tunabdulhamid.me/2013/02/postscript-to-shariah-advisory-councils-role-in-resolving-islamic-banking-disputes-in-malaysia-a-model-to-follow/> [7 April 2013].
- Attorney-General's Chambers. 2013. Official Portal e-Federal Gazetted. [http://www.federalgazette.agc.gov.my/output/pub_20110510_bank%20islam%20yang%20lesen%20telah%20dikeluarkan%20kepadanya%20\(e-warta\)1.pdf](http://www.federalgazette.agc.gov.my/output/pub_20110510_bank%20islam%20yang%20lesen%20telah%20dikeluarkan%20kepadanya%20(e-warta)1.pdf) [8 Jun 2013]
- Bank Islam Malaysia Berhad. 1994. *Islamic Banking Practice: From The Practitioner's Perspective*. BIMB: Kuala Lumpur.
- Bank Negara Malaysia. 2010. Resolusi Syariah Dalam Kewangan Islam Edisi Kedua. http://www.bnm.gov.my/files/press_release/2010/shariah_resolutions_2nd_edition.pdf [8 Mac 2016]
- Bank Negara Malaysia. 2010. Resolusi Syariah dalam Kewangan Islam: Majlis Penasihat Syariah Bank Negara Malaysia (2010 - 2011). http://www.bnm.gov.my/guidelines/05_syariah/cir_012_3.pdf [7 Jun 2013]
- Bank Negara Malaysia. 2010. Syariah Guideline Framework. http://www.bnm.gov.my/guidelines/05_shariah/02_Syariah_Governance_Framework_20101026.pdf [13 Mei 2015]
- Chapra, Ahmed Habib. 2002. Corporate Governance in Islamic Financial Institutions. Occasional Paper No. 6. Jeddah: Islamic Research and Training Institute/Islamic Development Bank.
- Engku R. Adawiyah. 2013. Maqasid Syariah dan Produk Kewangan Patuh Syariah Dalam Sektor Pengurusan Dana Islam. http://irep.iium.edu.my/35511/1/produk_patuh_syariah_dalam_sektor_pengurusan_dana_islam_%26_maqasid_syariah.pdf [15 Disember 2016]
- El Tiby, Amr Mohamed. 2011. *Islamic Banking: How to Manage Risk and Improve Profitability*. John Wiley & Sons Inc: New Jersey.
- Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia. Hukum bermuamalat dengan Bank-Bank Perdagangan. <http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-kebangsaan/hukum-bermuamalat-dengan-bank-bank-perdagangan> [16 Februari 2015]
- Ruzian Markom & Noor Inayah Yaakub. 2013. Litigation as Disputes Resolution Mechanism in Islamic Finance: Malaysian Experience. *European Journal of Law and Economics*.
- Sekreter. 2013. Importance of Transparency in Islamic Finance. <https://journal.ibsu.edu.ge/index.php/jbm/article/download/511/445> [13 Februari 2017]
- Sherin Kunhibava. 2015. Ensuring Shariah Compliance at The Courts and The Role of The Shariah Advisory Council in Malaysia. [2015] 3 *MLJ* xxi.
- Zulkifli Hasan. 2008. Shari'ah and Legal Issues In Al-Bay' Bithaman Ajil Facility In The Case of Arab-Malaysian Finance Bhd V Taman Ihsan Jaya Sdn Bhd & Ors [2008] 5 *MLJ*. <http://zulkiflihasan.files.wordpress.com/2008/05/bba-in-msian-court2.pdf> [18 September 2012]
- Zulkifli Hasan. 2012. *Syariah Governance In Islamic Banks*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Zeti Akhtar Aziz. 2005. Peningkatan dan Keberkesanan Tadbir Urus Korporat dalam Industri Perkhidmatan Kewangan Islam. Persidangan Lembaga Perkhidmatan Kewangan Islam Yang Kedua. Kuala Lumpur: Bank Negara Malaysia.
- Mohd Izzat Amsyar Mohd Arief
Fakulti Undang-undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor
Emel: mohdizzatamsyar@gmail.com
- Ruzian Markom
Fakulti Undang-undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor
Emel: ruzian@ukm.edu.my